

MÜSLÜMANLAR VE YAHUDİLER

İslam tarihi boyunca, Müslüman ülkelerde diğer uluslarda örneğine rastlanmayan bir hoşgörü hakim olmuştur. Allah'ın emrettiği üstün ahlak anlayışından kaynaklanan bu hoşgörü sayesinde, farklı milletler, farklı ırklar ve dinler aynı toplumda barış, huzur ve özgürlük içinde yaşamışlardır. Önceki hallerinde dağınık, göçebe, savaşçı kabileler olarak yaşayan gruplar, İslam'la tanıştıktan sonra üstün bir medeniyet ve kültürü oluşturan mozaik bir parçası haline gelmişlerdir. Bu konuda ünlü tarihçi Bernard Lewis şöyle bir değerlendirme yapmaktadır:

İslam dünyanın en büyük dinlerinden biridir. Müslüman olmayan bir İslam tarihçisi olarak kendi görüşümü açıkça belirteyim. İslam milyonlarca kadın ve erkeğe refah ve barış getirmiştir. Kasvetli ve fakirleşmiş yaşamlara saygınlık ve anlam verdi. Farklı ırklardan gelen halklarla kardeşlik ve farklı inançlardan gelen insanlarla makul bir hoşgörü içinde yanyana yaşamayı öğretti. Müslüman olmayanların da yaratıcı ve yararlı hayatlar yaşadıkları büyük bir medeniyete ilham verdi, bunu gerçekleştirerek, bütün dünyayı zenginleştirdi.

Ünlü Alman sosyalist politikacı ve yazar August Bebel de, İslam hakkında çeşitli teşhislerde bulunurken, genel olarak dinlere karşı olumsuz tutumuna rağmen gerçekleri kabul etmektedir:

... Bugün, Avrupa'da hala yaygın olan ve İslamiyet'in inanmayanlara (başka dinden olanlara) fanatik bir tahammülsüzlükle yaklaştığı kanısına karşı, bunun tam tersinin doğru olduğunu göstermek gerekmektedir. Hristiyanlar, Museviler ve öteki dinlerden olanlar, Müslüman dininin doğduğu ilk günden itibaren, aynı dönemdeki Hristiyan Avrupa'dakilerin akıllarının ucundan bile geçmeyecek bir rahatlık ve güven içinde yaşamışlardır... Museviler ve Hristiyanlar, gerek İslamiyet'in en parlak, gerek daha sonraki dönemlerinde, hatta günümüze kadar uzana gelen örneklerden görebileceğimiz gibi, İslam devlet örgütü içinde en yüksek mevkilere kadar gelebilmişlerdir. Yahudiler, bugün bile Hristiyan Avrupa'da hala kendilerine yasaklanmış onurlu mevkilere ve haklara, İslam devlet bünyesi içinde her zaman sahip olabilmişlerdir. Hristiyanlar ve Yahudiler, sarayda çok yüksek düzeydeki görevlerde sorumluluklar yüklenmişler, çoğu kez halifelerin danışmanlığını yapmışlar, özellikle Doğu'da çok saygın bir yeri olan doktorluk uğraşında sıvırdıkları gibi sık sık halifenin başhekimliğine getirilmişlerdir... Ayrıca Hristiyan ve Yahudi bilim adamları, İslam bilim adamları ile dostane ilişkiler kurmuşlardır; gerek dini, gerekse hukuki, tıbbi ve doğal-bilimsel konular, büyük bir özgürlük içinde ve çok içtenlikle, her türlü resmiyetten uzak bir açıklıkla tartışılabilmiştir; böyle bir ilişki, birçok Hristiyan devletinde hala imkansızdır... İslam İmparatorluğu, düşünce özgürlüğünün ve kültürün en üst düzeylerine ulaşabilmiş olmanın mutluluğunu yaşamış ve Doğu; koyu, tutucu bir karanlığa gömülmüş Avrupa'ya bilginin ışığını taşımıştır.

Bu yorumlarda da belirtildiği gibi, İslamiyet ilk dönemlerinden itibaren, farklı yapıları aynı çatı altında birleştirecek, huzur içinde yaşatacak barış ve hoşgörü ortamını sağlamıştır. Bu ortamın en büyük dayanağı ve güvencesi de Allah'ın Kuran'da iman edenlere emrettiği ahlaktır. Allah, bir ayette diğer dinlerin mensupları hakkında şöyle buyurmaktadır:

Şüphesiz, iman edenler(le) Yahudiler, Hristiyanlar ve sabiiler(den kim) Allah'a ve ahiret gününe iman eder ve salih amellerde bulunursa, artık onların Allah katında ecirleri vardır. Onlara korku yoktur ve onlar mahzun olmayacaklardır. (Bakara Suresi, 62)

Peygamberimiz (sav)'in, Kuran doğrultusunda gösterdiği hoşgörü ve adalet, ondan sonra gelen Müslüman yöneticilere de örnek olmuştur. Çeşitli dinlere mensup kabileler, azınlıklar ve devletlerle anlaşma yoluna gidilmiş, zorunlu kalınmadığı sürece bir savaş yaşanmamıştır. Peygamber Efendimizin yaptığı anlaşmalar, karşı tarafa büyük haklar sağlamak ve bunları güvence altına almak konusunda faydalı örnekler teşkil etmektedir.

Bütün bu anlaşmalar içinde Medine Vesikası (Medine Sözleşmesi) adı verilen ve İslam tarihinin ilk yazılı anayasası olarak kabul edilen belge ayrı bir yere ve öneme sahiptir. 622 yılında Medine'de, Hz. Muhammed (sav) ve Müslüman olmayan toplulukların temsilcileri arasında bir anayasa hazırlanmış ve imzalanmıştır. Bu anayasa ile farklı zümreler tabi olacakları hukuki sistem açısından serbest bırakılmakta, vatandaşların çeşitli hak ve görevleri belirtilmekte, farklı toplulukların birlikte yaşamalarının kuralları belirlenmektedir:

... ve Yahudiler, savaş halinde oldukları sürece, müminlerle birlikte harcama yaparlar. Benu Avf Yahudileri ise, müminlerle birlikte olan bir topluluk olup, Yahudiler kendi dinlerine, mallarına, canlarına; Müslümanlar da kendi dinlerine, mallarına ve canlarına sahiptirler. Haksızlık yapan ve suç işleyen ise bu hükmün dışındadır. Çünkü bu kimse, sadece kendisini ve aile fertlerini helak etmiş olur.

Allah'ın Kuran'da bildirdiği hükümlerle belirlenen hoşgörü çerçevesinde sınırları çizilen bu anayasada, yukarıda belirtilen maddede görüldüğü gibi Yahudi azınlığa büyük bir özgürlük ve serbesti sağlanmıştır. Bunun sonucunda da bir yüzyılı aşkın bir süredir birbirine karşı düşmanca duygular besleyen farklı din ve ırklara sahip toplumlar birarada ortak bir yaşam kurma imkanı elde etmişlerdir. Hz. Muhammed (sav) bu sözleşme yoluyla her fırsatta birbirlerine saldıran, düşmanca duygular besleyen ve uzlaşamayan toplumların arasındaki çatışmaların son bulabileceğini, onların anlaşarak birarada yaşayabileceklerini göstermiştir. Medine Sözleşmesi'ne göre herkes hiçbir baskı olmadan istediği dini, inancı, siyasi ya da felsefi seçimi yapmakta özgürdür. Kendi görüşlerine sahip insanlarla bir toplum oluşturabilir. Kendi hukukunu uygulamakta özgürdür. Ancak suç işleyen kimse, hiç kimse tarafından korunmayacaktır. Sözleşmeye taraf olan gruplar birbirleriyle yardımlaşacak, birbirlerine destek olacaklardır ve bir saldırı durumunda ortak savunma yapacaklardır.

Peygamberimiz (sav) döneminde başlayan bu hoşgörü, daha sonra da devam etmiştir. Genel olarak İslam idaresi altında bulunan bölgelerde daima bir Hristiyan-Yahudi topluluğu olmuştur. Özellikle İspanya, Kuzey Afrika, Suriye, Irak ve daha sonraki dönemlerde Türkiye'de, Yahudi cemaatleri, Müslüman olmayan ülkelerde karşılaştıkları büyük sıkıntı ve şiddetin aksine, özgür ve mutlu bir yaşam sürmüşlerdir. Bu toplumlar kendi dinlerini uygulamak, sinagoglar açmak gibi kendi gelenek ve kurallarını uygulamak konusunda serbest bırakılmışlardır. Yahudilere verilen imkanlar bununla da sınırlı kalmamış, Yahudiler, siyaset, ticaret, tıp gibi konularda yüksek mevkilerde yer almışlardır. Bütün bu dönem boyunca Avrupa'nın bazı ülkelerine girmeleri bile yasak olan Yahudiler, varlıklarını koruma ve geliştirme imkanına sahip olmuşlardır. Engizisyon ve katı yönetimlerden kaçan inanç grupları sığınmak için daima Müslüman ülkeleri tercih etmişlerdir.

Yahudi tarihinde, 800-1200 yılları arasında yaşanan dönem bu yüzden "altın çağ" olarak adlandırılmıştır. 8. yüzyılın başlarında İspanya, Müslümanların eline geçmiş ve burada üstün bir medeniyet kurulmuştur. Bu idare altında yaşayan Yahudi ve Hristiyan cemaat, hayatın bütün alanlarında özgürlüğe sahiptiler. Hristiyan bilim adamları Müslüman meslektaşlarıyla, Yahudi, Hristiyan zanaatkarlar Müslüman ustalarla beraber çalışmışlardır. İspanya o dönemin bilim ve sanat merkezi haline gelmiştir. Örnek olarak Aristo'nun fizik ve doğa tarihi konusundaki eserleri burada tercüme edilmiştir. Tercüme okullarında Hristiyan, Müslüman ve Yahudi bilim adamları, el-Harezmi'nin cebir ve matematik çalışmalarını, 500 yıl boyunca Avrupa'nın standart tıp kitabı olan İbn-i Sina'nın Kanun'u gibi Arapça elyazmalarını Latinceye çevirmişlerdir ve bunlar birer başyapıt haline gelmişlerdir.

Bu farklı kültürler birarada o kadar yüksek bir medeniyet ortaya koymuşlardır ki, sadece Cordoba, yarım milyonluk nüfusu, 21 banliyösü, 500 camisi, 300 hamamı, 70 kütüphanesi ve taş kaplı, lambalarla aydınlatılmış kilometrelerce yollarıyla İspanya'nın hatta tüm Batı'nın en büyük şehri haline gelmiştir. Bu özellikleriyle Bağdat ve İstanbul ile beraber dünyanın en büyük kültür merkezlerinden biri olmuştur.

Selçuklu ve Osmanlı İmparatorlukları döneminde de İslam'ın adaletli uygulamalarının pek çok güzel örnekleri sergilenmiştir. Özellikle Osmanlı İmparatorluğu döneminde, karşılıklı anlayışın en güzel örnekleri verilmiştir. Ünlü Hristiyan teolog John L. Esposito, tarihte Müslüman devletlerin idaresine geçen Yahudi ve Hristiyanların büyük bir toleransla karşılaştıklarını şöyle anlatmaktadır:

Bizans ve Pers topraklarında yaşayan ve zaten yabancı idareciler tarafından yönetilen pek çok Müslüman olmayan toplum için, İslam idaresi bir yönetim değişikliği anlamına geliyordu, ama bu yeni yöneticileri çoğu zaman daha esnek ve toleranslıydı. Bu toplumların çoğu artık daha fazla otonomiye sahipti ve çoğunlukla daha az vergi ödüyorlardı... Dini olarak, İslam'ın, Yahudilere ve yerel Hristiyanlara daha fazla dini özgürlük tanıyan, daha toleranslı bir din olduğunu ortaya çıkı.

Osmanlı İmparatorluğu'nun tarihindeki hoşgörü örnekleri bununla sınırlı değildir. 1324 yılında Bursa'yı ele geçiren Osmanlılar, Bizans idaresinde baskı gören Yahudiler için bir toplum kurdular. Yahudiler Osmanlıları kurtarıcı gibi karşıladılar. Orhan Bey'in izniyle Etz ha-Hayyim sinagogu inşa edildi. Edirne, Osmanlı başkenti olduğunda Karaitler de dahil olmak üzere Avrupalı Yahudiler, buraya göç ettiler. 1376'da Macaristan, 1394'de Fransa ve Sicilya'dan sürülen Yahudiler buraya yerleşip güvenliğe kavuştular. Haham İzhak Sarfati Avrupa'daki Yahudi cemaatlerine yolladığı mektupta, Hristiyan idaresinde yaşadıkları baskıdan kurtulmaları için Osmanlı topraklarına yerleşmelerini, orada güven ve refah bulmalarını öğütüyordu:

Almanya'daki kardeşlerimizin günlük uygulamalar haline gelen zorla vaftiz ve sürgün gibi zalim kanunlar karşısında düştükleri, ölümden çok daha acı sıkıntıların haberini aldım. Bir yerden kaçtıklarında gittikleri yerde daha zor bir durumla karşılaştıklarını öğrendim... Her tarafta ruhi azap ve fiziki işkence haberleri alıyorum; merhametsiz zalimlerin cebren günlük vergi topladıklarını duyuyorum... Kardeşlerim ve hocalar, dostlarım ve tanıdıklarım! Ben, İzhak Sarfati, soyum Fransız olsa da Almanya'da doğdum ve orada saygıdeğer hocalarımla ayak ucunda oturdum. Şunu beyan ederim ki Türkiye içinde hiçbir şeyin eksik olmadığı ve eğer isterseniz her şeyin sizinle olacağı bir yerdir... Hristiyanlar yerine Müslümanların idaresi altında yaşamak sizin için daha iyi değil midir? Burada her bir kişi ocağının ve incir ağacının altında barış içinde ikamet ediyor. Burada en değerli elbiseleri giymenize izin var. Hristiyan ülkesinde, aksine, çocuklarınızı, hakarete uğramalarına veya dövmeye maruz bırakmadan, bizim zevkimize göre kırmızı veya mavi elbise giydirmeye bile cesaret edemezsiniz...

Fatih Sultan Mehmet, 1453 yılında İstanbul'u ele geçirdiğinde Bizans'ın baskısı altında kalmış bir Yahudi cemaatiyle karşılaşmıştır. Kendisini sevgiyle karşılayan bu kişilerin huzur içinde yaşamaları için gerekli buyrukları vermiştir. 1470'de, Bavyera'dan sürülen Yahudiler de Osmanlı İmparatorluğu'na sığınmışlardır. İspanya ve Portekiz'deki Katolik devletler tarafından katliama ve sürgüne maruz bırakılan Yahudilerin de Sultan II. Beyazid döneminde Osmanlı topraklarına yerleşmeleri İslamiyette hoşgörü'nün ne kadar geniş olduğunu gösteren başka bir örnektir. O dönemde İspanya topraklarının büyük bölümüne hakim olan Katolik krallar, daha önceden Müslüman Endülüs yönetimi altında huzur içinde yaşayan Yahudilere büyük baskılar uygulamışlardır. Kemal Reis komutasındaki Osmanlı donanması, ülkeden sürülen Yahudileri ve katliamdan kurtulabilen Müslümanları, gemilerle taşıyarak Osmanlı ülkesine getirmiştir.

Sultan II. Beyazid, 1492 senesi ilk baharında İspanya'dan çıkarılan bu mazlum Yahudileri, Osmanlı ülkesinin belirli yerlerine ve özellikle de şu anda Yunanistan'da bulunan Selanik, Edirne, Eğriboz'a bağlı Livâdiye ve Tırhala çevresine yerleştirdi. Ülkemizde bugün yaşamakta olan 25.000 kadar Türkiye Yahudi'sinin büyük çoğunluğu, söz konusu İspanyol Yahudilerinin torunlarıdır. 500 yıl önce beraberlerinde getirdikleri din ve geleneklerini, Türkiye'nin koşullarına uydurmuşlardır ve kendi okulları, hastaneleri, huzurevleri, kültür kurumları ve gazeteleri ile rahat bir yaşam sürdürmektedirler. İstanbul, İzmir, Safed ve Selanik Sefarad Yahudiliğinin merkezleri olmuştur. Hekim Yakup, Yusuf ve Moşe Hamon, Daniel Fonseca gibi saray doktorlarının büyük bir kısmı Yahudilerden seçilmiştir. 1493 yılında İbranice kitaplar basılmaya başlanmıştır. Müslüman idarelerin, düşünce özgürlüğü konusunda da hoşgörü'lü olduklarına bir delil de Yahudi düşünce adamlarının yaptıkları bilimsel ve edebi çalışmalarıdır. Joseph Caro, Shlomo ha Levi Alkabes, Jacob Culi ve Rabbi Abraham ben Isaac Assa'nın çalışmaları bunlar arasında sayılabilir. Avrupa'nın pek çok ülkesindeki Yahudi cemaatleri asırlardır antisemit ırkçı saldırıların endişesi ile yaşarken, ülkemizdeki Yahudi cemaati daima huzur ve güven içinde olmuştur. Yalnızca bu örnek dahi İslam ahlakının getirdiği hoşgörü'lü, adaletli anlayışın tespit edilebilmesi için yeterlidir. İslam dünyası hakkında yazdığı eserleriyle tanınan Andre Miquel bir eserinde şöyle demektedir:

Hristiyan halklar, Bizans ve Latin devletleri zamanında bulamadıkları çok iyi yönetilen bir idare altındaydılar. Asla sistemli bir zulüm görmediler. Tam aksine imparatorluk, İstanbul başta olmak üzere, işkence gören İspanyol Yahudileri'ne bir sığınak olmuştur. Hiçbir yerde zorla İslamlaştırma olmamıştır.

Müslümanların tarih boyunca kendilerine gösterdiği bu engin hoşgörü ve hakkaniyet politikasına karşın, İsrail Devleti'nin bugün işgal ettiği topraklardaki Müslümanlara gösterdiği insanlık dışı muamele taban tabana zıttır. Üstelik bunun sözde din adına yapılmasının ise hiçbir ahlaki yanı yoktur.

Bu gerçekler, Filistin'de barış sağlanmasının hem zorunlu hem de mümkün olduğunu göstermektedir.